

ELMÉLKEDÉSEK EGY EZEROLDALAS REGÉNYRŐL

BENEDEK ISTVÁN: CSINEVA

Az olvasók egy része szereti a terjedelmes regényt. Miért? A vastag könyv ömagában véve is imponáló jelenség. A mennyiség minőségre nyújt következtetést. Ennek ékes bizonyítékaként sok nagy alkotás (a *Tom Jones*-tól a *Csendes Don*-ig) fölöttébb terjedelmes. De nemcsak a látszatról van szó. Sok olvasó — ha már beleélte magát — ott-honra talál a regény atmoszférájában. Hőseit barátainak tekinti. Minél tovább időzhet körükben — annál jobb. (Tudjuk, a novellás köteteket kevésbé kedveli. Szituációról szituációra kell „át-szállással” utaznia. Újra s újra bele kell élnie magát azokba, új ismeretségeket kell kötnie.)

Néha lelke mélyén unja őket — de nem meri unni. Önmaga előtt csorbítaná saját kultúrprezstízsét, ha nem tudna megbirkózni a mennyiségi — s sokszor minőségi értelemben vett „nagy” regénnyel. Lehet, hogy úgy fut a regénnyel már eltöltött ideje, mint a vesztes kártyás a pénze után.

Benedek István legújabb, *Csineva* című regényének — számos előjel is erről beszél — sikere lesz. Kétkötetes, összerjedelme 1024 oldal.

Egy másik, előrelátható sikertényező: a szerző már eddig is nagy népszerűséget szerzett magának. Nem utolsósorban azzal, hogy eredményesen elégített ki bizonyos igénytendenciát.

Ugyanis olvasóközönségünk pszichológiai érdeklődése különösen az utóbbi évtizedben rendkívüli — egyesek szerint aggasztó méreteket öltött. Minden e témakörrel foglalkozó könyv óhatatlanul elfogy a könyvkereskedésekben. Óhatatlanul kikölcsozódik a könyvtárakból. A zugpiacon Freud *Álomfejtés*-éért majdnem annyit kérnek, mint az *Elfújta a szél*-ért. A laikus pszichologizálás virágkorát éli. Be se tegye a lábát bizonyos értelmiségi körökbe, aki nem tud egyet-mást — mondjuk — a kisebbségi komplexumról, a libidóról vagy a pótkielégülésről.

A mentális zavarok iránti érdeklődés ezzel párhuzamosan s kölcsönhatásban szintén nem csekély. Tegyük hozzá: tendenciája rendkívül humánus, megértő. Hol vannak azok a sötét idők, amelyekről Aldous Huxley írt egyik ragyogó esszéjében! Nem is olyan nagyon régen — terápiaként — rendszeresen verték az elmebetegeket. Még III. György angol királyt is, de őt csak a Privy Council, a Királyi Államtanács előzetes engedélyével. A mai ember respektálja az elmebajt. A statisztikák — elsősorban az amerikaiak — riasztóak. Mindennapi tapasztalataink bizonyítják: több a klinikai eset, mint a klinikai ágy.

Az adott helyzetben magától értetődik, hogy ha egy kiváló idegyógyász könyvet ír egy elmegyógyintézetéről — óriási sikert arat. Benedek István *Az aranyketrec* című műve 1957 óta számos kiadást ért el, megalapozta tudós szerzője írói hírnevét. S ami még felülőbb, a csábító *Bolond világ* című, részben irodalompatológiával foglalkozó esszégyűjteményéből is *bestseller* lett, márpedig az esszégyűjteményeknek általában nem ez a sorsa.

Az aranyketrec olyan mikrokozmoszt mutatott be, amelyet sokan vágytak megismerni. Természetesen kívülről. Ritka könyv: terápiával is szolgál, nemcsak diagnózissal. S ezenkívül megértő, áldozatkész, mélyen humánus példázat.

Ákár a *Csineva* — ez utóbbi tekintetben. Olyan ember a főhős, aki elhatározza: nem hazudik. S elhatározásához minden viszontagság (s milyen!) közepette hű marad.

Etikus tartású hőshöz (különösen egy több mint ezeroldalas, tehát írói szerepjátszásra a hosszú táv miatt fölöttébb alkalmatlan regény esetében) — elengedhetetlen az ugyanilyen tartású szerző. Hogy csak egyetlen aspektust hozzak példaként: amikor annyi becsületos polgár igyekszik önmagát vagy hőstét

forradalmárként ábrázolni (s ettől még polgár marad, legföljebb becsületességét kérdőjelezhetik meg a túlszigorú bírák) — Benedek István minden valószínűség szerint *részben* önéletrajzi ihletésű regényében mindvégig megmarad a mélyen humánus polgár (s a *homo apoliticus*) alapállásában. Önmagát adja, ami a színvonal egyik alapfeltétele.

„Normális a főhős?” — kérdik majd *Az aranyketrec* olvasói kissé attól tartva, hogy az. Ha cselekedetei alapján ítéljük meg a kalandos életű igazmondót — a válasz erősen kétséges. Az sem bizonyíték, hogy elmeegógyintézetben töltött egy kis időt — *ápoltként*. Az sem, hogy a mű epilógusában a család nyíltan bolondnak nevezi. A család nyárspolgári, az epilógus szándékosan, ügyesen nyitva hagy bizonyos kérdéseket.

Benedek elég pontosan meghatározza e *közérthető*, tudatregénynek is nevezhető mű főhősének szellemi körvonalait, etikai pozícióját. Mégsem körüljárható ember. A mű jóformán egyetlen figurája sem az. A *Csinevá*-nak nincs érzékelhető atmoszférája. „Ez az eszmei csapongás — írja egyik alakjáról a szerző — nem volt sem önkényes, sem bizarr: Theo Brenner úgy beszél, ahogyan más ember elmélkedik, szabadon asszociál. Valamiről valami jut mindenki eszébe, de a fegyelmezett társalgás szokása kitzasztja tudatából a félresodródó asszociációkat, Theo ellenben éppen ezek sodrárt követi.” Bizonyos értelemben s mértékig — Benedek is. Mintha nem lenne ideje arra, hogy egy-egy ponton megállva *részletezéssel* ábrázoljon. Mintha nyolevan ki-

lométeres sebességgel száguldó autón ülve, éppen hogy felvillanna előtte egy-egy táj, sok ember, ódon épületek... Sose gyalogol, mindig száguld. *Ismerkedik* alakjaival, de nem teszi lehetővé számunkra megismerésüket; nem ábrázol, csak tudósít. A *Csineva* egyes fejezetei önálló novellák vagy még sokkal inkább regényvázlatok. Az egészet csak vékony szálak fűzik a szó epikai értelmében vett realitáshoz. Ki hisz el például egy csábítóan szép nőt, aki gazdag férjet akar fogni, s éppen ennek a célnak érdekében nem adja oda magát a kiszemelt áldozatnak? De csak neki nem! Mert viszont belépődji ellenében nyilvánosan szeretkezik. Ki hiszi el azt a magyar falut, amelyben a főhős Agatha Christie Poirot mesterére emlékeztető módszerrel nyomozza ki féltucatnyi gyanúsított közül a gyilkost? Ki hiszi el „Illúzióniát”, a náci hadiüzembe áttelepített humánus-rationális szándékú utópiát?

Úgy tűnik, mintha Benedek István mint enciklopédikus műveltségű tudomány népszerűsítő, sokszor megkérdőjelezhető, de mindig egyéni és érdekes gondolkodó közbeszöft elmélkedéseivel, szikrázó, nívós vitákkal jótáll Benedek Istvánért, az epikai hitel bizonyos alap-elemeit nagyvonalúan figyelmen kívül hagyó regényíróért.

S a közönség azért fogja-elfogadni az előbbit az utóbbi kezeseként — s ez szerintem a *Csineva* legfőbb sikerfaktora —, mert a szerző azt adja, amit közönségünk egy része egyenesen megkövetel: cselekményességet és információt. (*Magvető Könyvkiadó 1968.*)

LORÁND IMRE

JEGYZETEK KÉT MODERN KISREGÉNYRŐL

CSERES TIBOR: BIZONYTALAN SZÁZAD

Cseres Tibor új regénye már tárgyánál fogva is szépen beleillik abba az írói érdeklődési vonalba, melyet a szerző novellái és a *Hideg napok* című regénye jelöltek. Nem azért tesszük ezt a visszapillantó összehasonlítást, mert az új regény nem áll meg önmagában, mintha a régebbi sikeres művek támogatására szorulna. De szükséges megtenni, mert most is annak a konok írói érdeklődésnek vagyunk szemtanúi, mit legerősebben Cseres írásaiban hozott a magyar irodalom a közérdeklődés elé: a háború és a fasizmus sújtotta magyarság lelkiismereti problémája, nemzeti önszemléletünk, magatartásunk viszo-

nya ehhez a korhoz, eseményeihez. Ennek az írói szándéknak csak nyomai voltak meg Cseres régebbi novelláiban, a *Hideg napok* volt az első összegzés, az új regény ugyanennek a problémának más szemszögű, más írói megfogalmazású megvalósulása. Az előbbi regény teljesen az etika szintjén áll, mindent erről a nézőpontról szemléltet. Az új regényben sem felejtí a kérdés ilyen vonatkozásait, de most az eseményeknek egy kevésbé komor szálát fejtí föl, a kaland lehetőségeit próbálja ki a jelzett időszak magyar életében.

Az egész regény egy jól sikerült kaland leírása: egy főhadnagy kimentí